

“ŞABRAN POEZİYA İNCİLƏRİ”

Oli Rza Xələfli

Şabran bir vaxt Şirvanşahların bir çox cəhetdən xüsusi əhəmiyyət kəsb edən yaşayış məntəqələrindən biri olmuşdur. Böyük karvan yolunun üstündə yerləşdiyinə görə, Şabran strateji bir ərazi kimi baxılırdı. Bu şəhərdə sənətkarlıq inkişaf eləmiş, ticarət əlaqələri genişlənmişdi. Karvanların burada dayanması və istirahəti üçün hər bir şərait vardi. Bu da ister-istəməz şəhər həyatında iqtisadi imkanların yüksəlişinə səbəb olurdu. Və həm də bir qədər təəssüfle desək, Şabran məşhur həbsxanası ilə də yaddaşımızdan boylanır. Əfzələddin Xaqanının 6 ay Şabran həbsxanasında saxlanılması və burada “Həbsiyyə” adlı şeirlər silsiləsini yaratması da Şabranın mədəniyyət tariximizdəki yerini müəyyənləşdirən faktlardandır.

Sonrakı əsrlərdə Şabran tənəzzülə uğradı, yaşayış məskəni kimi sıradan çıxdı, amma unudulmadı. İndi də tarixi Şabranın ərazisinə turistlər gəlir, qədim şəhərin XII əsrəkə həyatı haqqında məlumat alır, Azərbaycan tarixinin ən maraqlı səhifələri ilə tanış olurlar.

Şabran rayonunda mənəvi mühit zəngin tarixi keçmiş üzərində yaşıri mədəni tarixi ənənələrdən qaynaqlanaraq inkişaf edir. Burada sözü-sənəti ilə sevilən şairlər yaşayıb-yaradırlar. “Şabran poeziya inciləri” şeirlər toplusuna ədəbi fəallığı ilə fərqlənən bir neçə şairin - Ağalar Mirzənin, Məzahir Zeynalın, Bayram Novruzun, Təvəkkül Kərimin, Aybəniz Əliyarın və Mehdi Novruzun şeirləri toplanıb. Bu şairlər həm yaş, həyat baxımından zamanaya dolmuş çağlılarındanadır, həm də yaradıcılıq baxımından nəinki yaşıqları ərazidə, eləcə də bütövlükdə Azərbaycan mənəvi mühitində tanınır, təqdir olunurlar. Əlbəttə, onları fərdi üslubları fərqləndirir, hər hansı mövzuya yanaşma tərzi ilə bir-birindən seçilirlər. Ancaq, hər bir şairin öz nəfəsi var və hər biri də öz istedadına görə könüllərə xüsusi ovqat bəxş edən poetik örnəkləri ilə tanınır.

Azərbaycan ədəbiyyatının və folklorşunaslığının, eyni zamanda telepublisistikən və poeziyanın danılmaz bir siması da var. Bu, Ağalar Mirzədir.

İllər önce Ağalar Mirzə ilə yaradıcılıq əlaqələrimiz çox qızığın idi. Azərbaycan televiziyasında «Karvan» verilişinə mənəvi dəfələrlə dəvət etmişdi. Hətta aramızdakı isti münasibət ömürün son günlərində belə onu xüsusi bir zərurətlə mənim yanımı çəkib gətirmişdi. Bu təfərrüati danişmaq istəmirəm. Ancaq həmin görüşdə də biz yenə ədəbiyyat haqqında, yenə onu

poetik yaradıcılığı haqqında sözümüzü, söhbətimizi mövzu elədik.

Ağalar Mirzə papağını günə havayı yandıran ziyalı olmadı. Onun telepublisistik fəaliyyəti özü bir araşdırma mövzusudur. Ancaq Ağalar Mirzə folklor tədqiqatları ilə elə ardıcıl, elə mükəmməl məşğul oldu ki, az vaxt içərisində elmin kifayət qədər yuxarı mərtəbəsinə qədər yüksəldi.

Ağalar Mirzə mükəmməl şair idi. Mən onun yanında şeirlərimi oxumaqdan çəkinmirdim. Çünkü onun səmimiyyətinə inanırdım. Və bu səmimiyyəti Ağalar Mirzənin şeirlərində də bu gün hiss etmək, duymaq mənənən çox xoşdur. Əlbəttə, bu gün öz dostum haqqında kimsəyə məlum olmayan ağrırlarla danışırımsa, bu, mənim öz yükümdür. Amma hər halda «Şabranın söz inciləri» sırasında Ağalar Mirzənin də şeirlərini görmək məni çox sevinir. Açığı, Ağalar Mirzənin poetik aləmi, ruh dünyası o qədər zəngindir ki, onun şeirlərinə müraciət edəndə haradan, necə başlamaq çətin olur. Mənim üçün bu, dünən də çətin id, bu gün də çətindir. Hər halda heç olmasa, bir şeiri Ağalar Mirzənin xatirəsinə ehtiram kimi oxucuların diqqətinə bütöv çardırmış olar:

Çıxdın qabağıma durna köçütək,
Payızdı... Üşüyür ağaclar, güller.
Ürəyin açıqdır ovuc içitək,
Qorxuram üstünə yağış tökürlər.

Bütün şəhər gedir, ürəkləri yaz,
Bir gəlin beşikdə daşıyrı canı.
Sənin bir naqəfil köçündən olmaz,
Gözündən töküür ulduz karvani.

İstəsek də, istəməsek də sözün güccü bizdən tələb edir ki, burada poetik mətni dayandıraq, bədii təsvir və ifadənin mətnə gətirdiyi yüksək ötəri də olsa nəzər yetirək: «Bir gəlin beşikdə daşıyrı canı» - bu misranın mahiyyəti, açıminacan gedəsi olsaq, bir kitablıdır. Həmin o təhlükəsiz, dünən qayıqlarından ötən bir aləmdə olan beşiyin təsviri az qala, Füzüliyəcən gedir.

Ağalar Mirzə şair kimi, ictimai xadim kimi poeziyاسında da insanlığın qarşısına çıxan suallara cavab verməyə çalışırdı:

O vaxt bir ömürdü sənli hər anim,
İndi soruşmuram günah kimindir.
Sənin yaddaşında mənim ünvanım
Qadağan olunmuş silah kimidir.

Özgələr üzünə gülməmişən mən,
Keçib gözlərindən yolum həmişə.
Özümlə barışa bilməmişən mən,
Təkcə yollarımı dəyişdirmişəm.

Bəlkə, gözləridən düşüb qalmışam,
Taleyim - dalğalar qoynunda gəmi.
Mən səni həmişə arzulamışam,
Yaza bilmədiyim şeirlər kimi.

Nə gözəldir. Həqiqətən hər bir yazan elə düşünür ki, onun ürəyinin başında bir tikən var və o tikəni haçansı yaza biləcəyi ən mükəmməl sözü ilə çıxarıraçaq. Çünkü, bu tikəni çıxarmaq onun son arzusudur, son istəyidir. Bundan o yanısı yoxdur. Ağalar Mirzədə bu istək - yəni idealı arzulamaq, idealı istəmək, idealı özündə görmək o qədər güclü idi ki, o, hətta həmin istəyi yaza bilmədiyi şeirlərinə bərabər tuturdu. Demək, həmin şeirlər - yaza bilmədiyi şeirlər elə onun idealına bərabər idi.

Ağalar Mirzənin istənilən digər bir şeirini də burada misal getirmək olardı. Çünkü onun hər bir şeirində həyat var, hər bir misrasında, bəndində insan mənəviyyəti var, insanın təbiəti

var. İnsən isə o yerdə görünür ki, orada onu görmək istəyən var. «Çıxdın qabağıma», «Qızların gözəl vaxtı», «Gecə zəngləri», «Şairlər», «Məni ölüm tək istə», «Allahın əmrədir», «Çoxalır» və s. şeirlər Ağalar Mirzənin poetik dünyası haqqında kifayət qədər dolğun, aydın təsəvvür yaradır.

Ağalar Mirzə Azərbaycanın Əməkdar İncəsənət xadimi idi. O, kifayət qədər ədəbi-mənəvi mühitdə təsirli və nüfuzlu söz sahibi kimi tanınır. Və bu tanınmağı ilə kifayət qədər təsire dici imkanlara malik idi.

Məzahir Zeynal müasir ədəbi mühitdə fəal-poetik mövqeyi ilə seçilir. «Şabran poeziya inciləri» kitabına onun son illərdə qələmə aldığı şeirləri daxil edilib. «Qorqud Dədə», «Xəcalet əlində sola bilmərəm», «Bu payız ağlayıb ovunan deyil», «Bütün baxışları yağış yuyacaq», «Gedəcək», «Mənim göz yaşları», «Baxmayım», «Sən deyəsən», «Yenə sahildəyəm», «Bu dəniz sevginin»... və sair şeirlərin hər birində müəllifin könül ovqatı misralara yiğilib, bəndlərə hopub. Və oxuduqca şairin dünyasından gələn səs kimi oxucunun varlığına yiğilir. Məzahir Zeynalın özünüfadə üçün tarixi obrazlara üz tutması onun bir şair kimi Vətən qarşısında, xalq qarşısında, xalq qarşısında mənəvi məsuliyyətdən xəbər verir. Belə ki, müraciət etdiyi obrazın yaddaşdakı gücünə güvənərək müasir dövrün problemlərinin həllində həmin mənəvi gücün enerji kimi dövriyyəyə gətirilməsinə çalışır.

Şairin həyat müşahidələrinə görə, humanizm kimi, insanpərvərlik kimi cəmiyyəti nizamlayan ən üstün dəyərlər - ədalət hissi, doğru-düzungü demək, bir sözlə, həqiqətə güvənmək, sanki indiki dövrə arxa plana keçib. Şair cəmiyyətdəki mənəvi nizam sarıntılarını bərpa etməyin yollarını axatarır. Və elə buna görə də bir vasitə kimi Dədə Qorquda müraciət edir:

Tamah başımızın tacıdır, Dədə,
Hamiya qardaşdır, bacıdır, Dədə.
Torpaq sevgimizinacidir, Dədə,
Hər adam yolunda qınaq saxlayır.

Bu bəndin içindəki torpağın sevgimizə ac olması motivi diqqəti canlandırır. Əslində, burada həqiqətən zamanın ən böyük problemi öz əksini tapıb. İnsanlar torpağı qamarlayır, daha çox torpaq sahəsi ələ keçirməyə çalışır. Təəssüf ki, bu, sevgidən deyil. Torpağa Vətən anlamında, yurd anlamında sevgi öz mahiyyətini itirməkdədir. Amma tamah anlamında, daha çox qənimət əldə etmək hərisliyi var. İnsanlar bir-birini təkcə maddi baxımdan yox, mənəvi və hüquqi baxımdan da istismar etməkdədir. Şair bu məqamı dəqiq müşahidə edib və sərrast münasibət bildirib.

Məlumdur ki, hər hansı bir çətinlik qarşısında uşaqlı hamidən güclü bildiyi dədəsinə, atasına müraciət edir. Şair Məzahir Zeynalın da Dədə Qorquda müraciətinin mayasında, məğzində məhz güvəndiyi böyüyüne öz-özündə yurdaşlarından olan ağırli şikayəti əsas kimi verilmişdir. Şair təəssüf eləyir ki, axı insanı yer üzünün əşrəfi adlandırdığımız halda, niyə onu öz dəyərində qoruya bilmirik? İnsana qarşı

sərt, bəzən qəddar münasibət onu alçaldır, deyərdən salır. Kəskin təbəqələşmə insanlar arasında münasibət tərazlığını da pozur:

...İnsan yer üzünün əşrəfi deyil,
Bu qaynar qazanın heç kəfi deyil.
Dünya kasıbların ələfi deyil,
Haqqını diline yasaq saxlayır.

Məzahir Zeynalın etirazı onunla bağlıdır ki, hətta bir çox hallarda insan öz haqqını tələb edə bilmir. Sanki onun dilindən bir yasaqlıq hökmü asılıb. Belə məqamlarda şair haqqə tərəf durmağın vacib olduğunu sanki hayqıraraq deyir. Və təəccüb edir ki, haqqı yeyilən adam nə üçün yersiz düzüm göstərir? Və bu zaman yenə torpağa, Vətənə andım deməyənlərin biganəliyi, laqeydiliyi əsas zərbəyə çevrilir və Vətənin ağrısına dönür:

Üşüyür soyuqdan, dondurum demir e...
Od tutub alışır, yandım demir e...
Torpağa, Vətənə andım demir e...
Ağzında yumruqdan qapaq saxlayır.

Məzahir Zeynalın öz yaradıcılığında əsasən cəmiyyəti narahat edən problemləri qabardır. Heç şübhəsiz, bu zaman həyat həqiqətlərinə istinad edir.

Şairin «Xəcalet əlində sola bilmərəm» şeirindəki insani münasibətlərin tərənnümü, insanın insana doğmaliq hissi əsas dəyər kimi önə çəkilir.

Mərhəmət qoyaram daş ürəklərə,
Ümidlər əkərəm boş ürəklərə

Əl kimi uzanıb xoş ürəklərə

Açılmış gülləri yola bilmərəm.

Burada da boş ürəklərə ümidi əkmək, daş ürəklərə mərhəmət bəxş etmək... hər halda, bütün bunlar şairin insansevərlik hissələrinə üstünlük verməsi səbəbdində yaranıb, isteyindən doğulub. Məzahir Zeynalın ənənəvi poetik üslubda yazdığı şeirlərdə işlədiyi bədii təsvir vasitələri yeni calarda qəlbləri oxşayır:

Gözlərdə gülərəm baxışa dönüb,
Qəlbləri bəzərəm naxışa dönüb...
Tutulmuş buludda yağışa dönüb
Bir insan üzündə ola bilmərəm.

Yaxud onun “Bu payız ağlayıb ovunan deyil” şeirinin son bəndinə diqqət edək. Payızda təbiətin dəyişməsi bir kədər ovqatı bəxş edir. Şair isə bu kədər ovqatı üzərində köklənərək gələcəyə olan inamına güvənclə təbiətin «solğun dəmini» tərənnüm edir:

Gözləri buluddur kirpiyi yağış,
Bu payız ağlayıb, ovunan deyil.
Yandırır aləmi o, baxış-baxış,
Bu payız ağlayıb, ovunan deyil.

Küləklər dərdini dindirib yatar,
Göylər ulduzları söndürüb yarır.

Ay ondan üzünü döndərib yatar,

Bu payız ağlayıb, ovunan deyil.

Müəllifin poetik müşahidəsinə görə payızın bulud gözlərindən tökülen yağış bəzən baxışları yerə dikilmiş gözün uzun kirpikləri kimi görünür adama. Qeyri-adi bənzətmədir və yaxud: «Küləklər dərdini dindirib yatar» ifadəsi küləyin təsirindən xəzan yarpaqların sizildiyib ağlamasına, «Göylər ulduzları söndürüb yarır» ifadəsi buludlu havada ulduzların görünməməsinə «Ay ondan üzünü döndərib yarır» ifadəsi payızda ayın çox vaxt buludlar arxasında gecələməsinə özünəməxsus işarədir.

Başı dumanlıdır, ayağı sərin,
Nəmli gözlərində kədəri dərin.
Solmuş güzarıdır gözəlliklərin,
Bu payız ağlayıb ovunan deyil.

“ŞABRAN POEZİYA İNCİLƏRİ”

(Əvvəli 4-cü səhifədə)

Bu bənddəki “Solmuş güzəridir gözəlliklərin” deyimində payız nəzərdə tutulur. Doğrudur, payızı daim «solğun», «soyumuş» epitetləri ile tanıyrıq. Amma solmuş gözəlliklərin səyahəti fonunda payızı tanımaq Məzahir Zeynalın bələdçiliyi ilə mümkün olur. «Bütün baxışları yağış yuyacaq» şeiri payız qoxuyan bir sevgidən bəhs edir.

Ağlayan buludlar boşalıb gedir,
Arabır açılır gögün üzü də.
Xeyallar göylərə baş alıb gedir,
Bir anda yox olur, qalmır izi də.

Bir ümid günəsi doğacaq yenə,
Könlümdə nə qədər xoş iz qoyacaq.
Bir baxış xatirə yağacaq yenə,
Bütün baxışları yağış yuyacaq.

Şeirdə yağışı seyr edən şairin nəzərləri seyr etdiyi ümumi mənzərənin fonunda yüzlərlə gözəlin xəyalı baxışları ilə toqquşur. Cox çəkmir ki, amansız yağışdan bütün baxışlar yuyulub gedir, yox olur. Lakin son nəticə olaraq onun diqqətinə hakim kəsilmiş təkcə bir baxış qalır. Heç vaxt onun xəyalından silinməyəcək doğma bir baxış. Cox orijinal ve təsirli özünüfədədir. Şeirdəki romantik anların ifadə tərzilə bağlı mübahisələr də yanara bilər. Amma bütün mübahisələrin sonunda Məzahir Zeynalın şairliyinin təsdiqi var. Məzahir əslində, lirik ovqatı ilə çox fərqlənən şairdir və bu mövzular daha geniş, daha rəngarəng təhlili söhbətin mənbəyidir.

O gulləri mən bitirdim üzündə,
Sevgimizlə tən bitirdim üzündə,
Bir arzuma dən bitirdim üzündə
Üzün mənə gullərini qısqanır.

Təmiz duyğular, sağlam insani hissler oxucunu saflığa, duruluğa səsləyir. Demək olar ki, onun bütün şeirlərində şirin dildə yazılmış özünəməxsus fikrlər, bənzərsiz poetik boxçaları xatırladır. Məzahir Zeynal əhatəli, dəyərli yaradıcılığı ilə daim oxucuların diqqət mərkəzindədir.

Mən şair Bayram Novruzu hələ tələbəlik dövründən tanıyıram. Filoloji təhsilimizi bir vaxtda almışım. Hələ tələbəlik dövründən yaradıcılığa başlamışdım. Birgə qaldığımız yataqxanada bize tez-tez «şair qonaqlığı» verərdi. Onun məşhur “Vağzalı çalınır” şeirini, demək olar ki, yataqxanada əzbər bilməyən yox idi. Sevgisi daşa dəyən gənclər Bayram Novruzun “Vağzalı çalınır” şeirini öz ovqatlarına uyğun oxuyurdular:

Vağzalı çalındı dünən toyunda,
Köcdün ər evinə ata evindən.

Vağzalı çalınır maqnitofonda,
Səni ürəyimdən köçürürmən mən...

Təkcə elə bu birinci bənd hissənin, duyğuların canlanması ilə o qədər diridir ki, sanki hər misrada və misranın hər sözündə bir ürek döyüntüsü, çırpıntı hiss edirik. Bəlkə də, maqnitofonun, bəlkə də, yaşılmış zamanın təkrar səslənməsi üçün məhdud imkanlar zamanında şairin müşahidəsi o qədər yetkin, o qədər dəqiq, o qədər canlıdır ki, hətta mənim tanıdığım Bayram Novruzun ilk gəncliyində yazdıgı şeirin bu misralarını təzədən təkrar edəndə yənə həmin zamana qayıdır. Və şübhəsiz, başqları da mənim kimi. Bu, şeirin canlılığıdır, bu, şeirin həyatılıyıdır, bu, şeirin əbədiyyaşarılığıdır. O şeir əbədiyyaşardır ki, orada bütün zamanlar üçün təbii olacaq insan hissələri, könül çırpıntıları eks olunur.

Bayram Novruzdan gərək üzrxahlıq edəm, ona görə ki, bir şair kimi, bir sənətkar kimi onun kifayət qədər zəngin yaradıcılığı var. Və bu zəngin yaradıcılığı bir tərəfə qoyub onun - özüm də daxil - özünün gəncliyindəki həyəcənləri, sarsıntıları ehtiva edən şeirini seyrçi bir nəzərlə keçə bilmirəm.

Poetik örnəyin gücü orasındadır ki, qayıdbı uşaqlıq çağının xatirələrinə işıq saldıqca «Vağzalı» sədalarının səssi kəsilmir. Və misralar oxunduqca sanki aşiqi yandıran zamanın özündə ayrılsan və həm də ayrılmırsan. Çünkü uşaqlıq xatirələri çözüldükəcə «Vağzalı» sədaları da eşidilir:

Söylə, yadindamı, uşaqlıq çağında
Gizlənpaç oynardıq, hər səhər-axşam?
Neçə yol həyətin künc-bucağından
Gizlənib baxmışan, mən axtarmışam.

Oyunu vaxtından tez bitirərdik,
Küləyin əlindən qapardım səni.
Gündüzlər gözümüzən hey itirərdim,
Gecələr yuxumda tapardım səni.

Şeir o qədər mükəmməl, təsireddi bir ruhda yazılıb ki, sanki şərhə, əlavə nəyəsə ehtiyac yoxdur. Elə bil ki, bu gün hər birimiz həmin misraları oxuduqca - öz yaşına aid olan oxucuların tərəfindən danışaramsa, deməliyəm ki, ixtiyarsız olaraq o, axşamlara, o axşamlara ki, orada ilk gəncliyin sevgi çiçəkləri qönçədən çirtlayan zaman idi - qayıdır. Bir sözə, şair poeziyasının, sözünün çiçəyi çirtlayan zamanında yazdığını bu gözəl şeirlə hər kəsi - əgər insanlıqdan çıxmayıbsa, hər kəsi - gəncliyinə qaytarmaq gücündədir. Çünkü hər misra diridir, hər misra dil açıb danışır və elə bil ki, biz də şairin bəxtini kəsib doğrayan zamanla bırgə o qapida elçilikdəyik:

Gəldi elçilərin bir axşam, ay qız,
Küçə qapınızın zəngi çalındı.
Gecə başım üstə axdı bir ulduz,
Üşüdüm, sizdəsə ocaq qalandı.

El arasında deyirlər ki, hər kəsin bəxtinə bir ulduz yanır. Hər kəs ulduz axanacaq yaşayır. Axan hər ulduz bir insan taleyidir. Bu gün Bayram Novruz mükəmməl bir şairdir. İctimai məzmunlu, cəmiyyətin problemlərini özündə daşımaq gücündə olan şeirləri, poemaları, kamil, ziyanlı təfəkküründə olan çıxışları ilə tanınır. Amma bu gün yenə də poetik məhəbbət örnəyi kimi həmin şeirin cazibəsindən çıxməq olmur:

...Gəlinlik duvağın, bərin, bəzəyin...
Oba sənə baxır, el sənə baxır.
Sənin barmağını nişan üzüyün,
Mənim ürəyimi həsrətin sixir.

Gedirsən arxanca gəlirəm əbəs,
Səni görmək üçün ürək toləsir.
Toyun qabağını nəmər alan kəs,
Mənim qabağımı adətlər kəsir...

Şeirin mənəvi mühiti o qədər zəngindir ki, o qədər kamildir ki, o qədər yetkindir ki, hətta tapındığı mənəvi normalar ona imkan vermir ki, şeirdə belə hər hansı bir əxlaqdan kənar ifadəyə yol versin. Hətta onun mənəvi zənginliyi, təbiətindəki kamillik - adətlərə, ənənələrə hörmət, ehtiram onun üçün müqəddəs kanonlar yaradır. O, nəmər almaq üçün toyun qabağını kəsən uşaqlarla belə müqayisədə öz yerini əla bilir. Çünkü onun qabağını adətlər kəsir, ənənələr kəsir, ləyaqət kəsir, insani münasibətlər kəsir. Bayram Novruzun bu şeirinin yekunu elə burada da bitə bilərdi. Çünkü şair adətdə, ənənədə keçilməzlik görür. Bu keçilməzlikdə, əslində, milli dəyər ifadə olunur. Amma yenə də təkrar lirik notlara qayıdır:

Vağzalı çalındı dünən toyunda,
Köcdün ər evinə ata evindən.
Vağzalı çalınır maqnitofonda,
Səni ürəyimdən köçürürmən mən...

Bayram Novruzun şair kimi, sənətkar kimi, «Şabran poeziya inciləri» kitabına daxil edilmiş digər şeirləri də kamildir, haracan desən poetik ruhu qanadlıdır. «Güllər qızlar kimidir» şeirinin birinci bəndində diqqət etmək ki-fayət edər:

Deyirəm, güllər də qızlar kimidir,
Güllərdən nişanlı qız ətri gəlir.
Ləçəyi həyəli üzələr kimidir,
Utancaq üzərdən yaz ətri gəlir.

Bayram Novruz təzədər şairidir. Onun «Güllər var məzarlar üstə ağlayır, Güllər var sevinir mağarda, toyda» misraları bir şair ruhundakı ağlığın, qaralığın çarpışması haqqında ki-fayət qədər aydın təsəvvür yaradır. Bayram Novruzun «Gəl atıl dənizə», «Sonsuzluq...», «Üzvlük bilet» və diğər şeirlərinin hər birində həyatın ağrı ilə müşahidə olunan tərəfləri var. Şairin elə «Üzvlük bilet»ndən bir bəndə diqqət edək:

Yazısı olmayıb yaşa dolan var,
Şair var, sözünün kəsəri yoxdur.
Bir neçə birliyin üzvü olan var,
Ortaya qoysası əsəri yoxdur.

Bəs eləyir, Bayram Novruzun kimliyi haqqında onun daxili həyəcanlarını yaradan səbəblər haqqında kifayət qədər bu şeirlər, bu misralar misal gətirdiyimiz, gətirmədiyimiz örnəklər tam təsəvvür yaradır. Və inanıram ki, bu şeirləri oxuyan hər bir oxucu Bayram Novruzu təzədən kəşf edəcək, özü üçün kəşf edəcək.

Haqqında söz deyəcəyim müəlliflərdən biri də Təvəkkül Kərimdir. O, bu kitabda «Xocalı», «Ən şirin pay», «Söyüd ağacı» və s. şeirlərilə təmsil olunur.

Təvəkkül Kərim təbiidir ki, böyüdüyü mənəvi mühitin poetik ənənələrinin daşıyıcısıdır. Onun yaradıcılığını təsəvvür etmək üçün elə bu üç şeirini oxumaq da kifayətdir. Əgər şair zamanının problemlərindən, dərdlərindən kənardır deyilsə, onun mənəvi mühitinin eks-sədəsi kimi şeirləri, başqa sözlə, yaradıcılığı müasirləri tərəfindən yetərincə qarvanla biler.

Açığı, Təvəkkül Kərimin yaradıcılığı ilə əvvəller o qədər də təməş deyildim. Amma onun «Xocalı» şeirini oxuyanda hiss etdim ki, o, bir şair kimi, sənətkar kimi xalqının bağından qopub və xalqının ağrılalarının, acılarının daşıyıcısıdır. Şairin Xocalı gecəsinin təsvirinə həsr olunan şeirinin mahiyyəti onun Azərbaycan dəndləri ilə nə qədər qovuşuq olduğunu təzahüründür:

Göylərin bağını dəlirdi zülmət,
Qara buludlardan dərd ələnirdi.
Üzlərdə vahimə, gözlərdə dəhşət
Burda bir Xocalı gullələnirdi.

Heç bir əlavə şərhə ehtiyac yoxdur. «Burda bir Xocalı gullələnirdi» misrasının poetik yükü, mənəvi çekisi, sənətkar ağrısı onun müəllifi haqqında kifayət qədər dolğun məlumat verir. Təvəkkül Kərimi bir şair kimi təsəvvür etmək üçün, bəlkə, elə bu şeirdən bir bəndi də yada salaq:

Mərəmilər tökülür kəndə, kəsəyə,
Yuvalar dağılır, yurdalar yanır.
Başından çıxırı tüstüsü göyə,
Bir elin köksünə od qalanırdı...

Şeirin, poetik ruhunu başqa haradasa, hansısa qeyri-adi bir gücdə axtarmağa lüzum qalmır. Şair Xocalı yanğını öz bağında hiss etdi-

yindən elə o yanğının təsiri gücündə olan misraları qələmə gətirə bilib.

Təsadüfi deyil ki, fikrinin, düşüncəsinin odunun, alovunun, ocağının yanğını köksündə hiss edir, tüstüsünü özünün başından çıxmış kimi təsəvvür edir. Şeir bütövlükdə Xocalı tonqalının təsirini bağışlayır.

Şair neyləməlidir? Şair mövcud vəziyyəti olduğu kimi, az qala düşmən süngüsünü öz bağrındakı kimi misrasına gətirir:

Canilər əlində tutub süngünü,
Hücum çəkirdilər arvad-uşağı.
Səmadan yağırdı Tanrıının kini...
Ümidsiz, boş əllər uzanıb haqqı.

Odlu silahlardan çıxan gülələr
Qaranlıq gecədə ölüm saçırı.

Uzəndi bu dəhşət səhərə qədər
Günəş də bu qandan gözün qaçırdı.
O qədər mükəmməl, o qədər aydın,
O qədər dəqiq məna və mahiyyət
var ki, adam (oxucu) az qala şeirin
sonrakı bəndlərini oxumaq (dinləmək)
istəmir ona görə yox ki, maraqsızdır.
Xeyr, həyəcan o qədər yüksəkdir ki,
ehtiyatlanırsan sonrakı bəndlərdə mahiyyət necə olacaq, - deyə. Əlbəttə, şeirin poetik yekunu da kifayət qədər ifadəlidir. Min il bundan sonra da Xocalı soyqırımı ilə bağlı ədəbi söz araşdırılınca Təvəkkül Kərimin «Xocalı» şeiri də yada düşəcək və onun necə şair olmağı haqqında təsəvvür elə bu şeirlə aydınlanacaq.

«Şabran poeziya inciləri» arasında kifayət qədər yer alan müəlliflərdən biri də Aybəniz Əliyardır. Açığı, bu müəllif haqqında o qədər aydın təsəvvürüm olmasa da onun «İllahi...», «Adamlar», «Nə yaxşı ki», «Qərənfil», «Yarat məni», «Qarışqa yuvası», «Unut məni», «Bu dünyamın», «Şam işığında», «Canım» kimi şeirləri elə onun özü və yaradıcılığı haqqında təsəvvür yaradır. Ona görə özü haqqında təsəvvür yaratmağı diqqətə çəkirmə ki, hər bir şairin yaradıcılığı, həm də müəllifin tərcüməyi-halıdır, başqa sözlə, yaşam yoludur. Aybəniz Əliyar kifayət qədər həyat düşüncələrində poetik imkanlarına görə fərqlənən müəllifdir. O, fəlsəfi ümumiləşdirmələrlə özünüfadəye çalışır:

İllahi, nə yaxşı yaratdin məni,
Dünya dolu adam, yer üzü qəfəs.
Olana-olmaza salib pərdəni,
Bu qədər dərdini kim çəkərdi bəs?

Bilirsən, insanda doyacaq göz yox,
Verdiyin hər dərddən çətin ki, doyam.
Fırçan gözəl çəkir, zövqünə söz yox,
Qələmin nə yazır qəbulundayam.

Şeirin sonrakı bəndlərində şairin poetik imkanları daha artıq dərəcədə üzə çıxır. Onun poetik imkanları daha çox görünür. Hətta bu yerde sözü yekunlaşdırmaq imkanından bizi məhrum edir. Sözün çekici gücü, sözün cazibəsi bizi məcbur edir ki, müəllifin düşüncələrini axıra qədər dinleyək:

Sözə çeviriblər min bir ismini,
Söz yox, lazımcı qoşalar sənə.
Bir söz çələngi et mənim rəsmimi
Adamlar söz kimi baxsınlar mənə.

Ötüb-keçmək olmur, Allahın min bir adının olduğunu dini-fəlsəfə kifayət qədər dikə edib. Şair isə buraya müdaxilə edir və deyir ki, daha başqa bir söz yoxdur ki, bu adın içərisinə əlavə eləsinlər. Amma şair öz qüdrətilə, söz qüdrətilə məsələyə müdaxilə edə bilir; başqa söz yoxdur ki, sənin adına əlavə qoşsunlar.

(Davamı 7-ci səhifədə)

“ŞABRAN POEZİYA İNCİLƏRİ”

(Əvvəli 6-ci səhifədə)

Ona görə də Allaha müraciətdə bulunur ki, onun qadın adına, şair adına, söz sahibi adına Allah elə bir söz çələngi kimi rəsmi versin. Onu Allahın adı kimi görməsələr də, insanlar ona söz kimi baxsınlar.

Bu yerdə deyirlər, sözün bitə bilməz, əgər məna varsa, mahiyyət varsa, bu məna və mahiyyəti yanğıran bir ocaq varsa...

Şair başqa sözlə, poetik imkannya Allaha xitabdan o qədər doğmaliqla faydalıdır ki, onu özü kimi tanır, sözü kimi bilir, hətta duası ilə eyniləşdirir:

Səni tanıyıram, duam kimisən,
İşığım olursan zülmət halimdə.
Sanki qəlbə yumşaq anam kimisən,
Hayima çatırsan dar macalımda.

Nə qədər gözəldir, Allahını özünün anası ilə bərabər tutmaq. Bu, Allahi kiçiltmək deyil. Bu, Allahi özünün iqtidarı bilmək deməkdir. Və elə bu səbəbdən də bütün dar macallarda ondan kömək, imdad görə bilir. Və bunu etirafdan fəxarət duyur. Bəs eləyir...

...Və bu zaman hesab edirsən ki, sözün yaratmaq, sözün göstərmək, sözün özünü təsdiq etmək imkanları haracdır. Müəllifin təbirincə desək, bu, Allahın ixtiyarında olan imkandır. Hətta şair - müəllif Tanrıya müraciət edərək onun səxavətindən kəsir istəyir. Çünkü özü gözəllikdə, özü gücdə olan qadını xoşbəxt görmür.

İlahi, sən məni gözəl yaratdın,
Qəlbə geniş verdin, məhəbbəti bol.
Bu qəlblə, bu hissələ bir başqa qadın,
Yaratmaq istəsən qənaətcil ol!

Nəhayət, mətləb aydın olur. Demək, Allahın özü də qədərindən artıq səxavətli olsa, onda bəndələrinə xoşbəxtlik bəxş etməz. Allahın qüdrəti, gücü insanlığın dəyərini göstərmək qədərdir. Əgər insanlıq dəyərindən çıxacaqsə, demək, Allahlıq da öz ölçüsdən kənara çıxır.

Aybəniz Əliyarın digər şeirlərini də beləcə təhlil etmək olardı. Ancaq farşlar demiş, «muşt nümu-

neyi-xəlvar əst» (bir ovuc bir xalvardan nümunədir), yəni ki, Aybəniz Əliyarın bircə şeiri də bəs edir ki, onun şairliyi haqqında kifayət qədər təsəvvürümüz olsun.

«Şabranın poeziya inciləri» sırasında Mehdi Novruzun da öz yeri var. Onun «Şair xəyal dünyasında» adlı şeiri böyük şairimiz Səməd Vurğunə həsr olunub. Hətta həmin şeir «Ayrılarımı könül candan, Azərbaycan, Azərbaycan» epiqrafi ilə təqdim olunur.

Mehdi Novruzun şeirinin məzmunu hardasa, həm də onun özünün yaşam yolu, həyat, cəmiyyət haqqında düşüncələridir. Və eyni zamanda bu düşüncələr kifayət qədər bizdə zamana, mənəvi cəhətdən tapınacağımız olan dəyərlərə münasibəti ədəbi söz müstəvisində çatdırır. Elə şeirin əvvəli də S.Vurğunun həyatı ilə özünün dünyaya gəlişi arasındaki bağlılığa kifayət qədər işarə vurur: «O ömrə vida deyəndə, mənim onca yaşam vardi. Axi əlli nə yaşıdı ki, amansız ölüm çəkib apardı?». Təbiidir ki, bu sual bir çox mətleblərə cavab verir. Müəllifin düşüncə aləmi, mənəvi mühiti, yaşı, həyat yolu haqqında kifayət qədər aydın təsəvvür yaradır. Ancaq, əsas odur ki, müəllif tapındığı dəyərləri uca tutur. Bu dəyərləri idealizə etmək isteyir:

Sən həyatı sevə-sevə vurğun oldun.
El də «Vurğun» dedi sənə.
Vurğunluğun sevgi qatdı hər şeirinə,
Hər kəlmənə.
Əfsus sənin o nurani surətini görmədim heç,
Qüdrətinə baş əyərək, hüzurunda durmadım heç.
Nə yaxşı ki, həyatından ekranlaşan görüntü var.
Nə yaxşı ki, həsrətlilər fürsət tapıb sənə baxar.

İndiki zamanda dəyərlərin bilərkədən gözdən salınması prosesi var. Kimlərsə bunu məqsədli, düşünlümüş proses kimi qələmə verməyə çalışır. Əslində, belə deyil. Bu, zamanların döyüşüdür. Təbiidir ki, S.Vurğunə münasibətdə də belə qərəzli mövqe, gözdənsalma münasibəti var. Amma xoşbəxtlikdən təsir əks təsir yaradır. Və şabranlı şair Mehdi Novruzun «Şair xəyal dünyasında» şeiri S.Vurğunə qərəzli münasibətlərə ən yaxşı cavablardan biri kimi yadda qala bilər.

Müəllif şeirinin son misralarında da S.Vurğunun söz dünyasını sözlə bağlayır: «Fəqət bir can üzüllürdü, Misralara düzülürdü...»

Düşünmək olar ki, əyalətdə yاشayan bir şair - Mehdi Novruzun timsalında söz adamı S.Vurğunun mənəvi aləmini, mənəvi dünyasını öz mühitində görürsə, demək, dəyərlərin kifayət qədər qoruyucusu var.

«Şabran poeziya inciləri» kitabı bir ocaqbaşı təəssürati yaradır. Bu na Şirvan tərəflərdə «piləmbəri» də deyirlər.

Şabran tarixi bir addır. Bu gün də bir rayonun, bir ərazinin adıdır. Biz sevinməliyik ki, Şabrandə tarixi adın yükünü daşıyan mənəvi cəhətdən zəngin bir nəsil yaşayır. «Şabran poeziya inciləri» toplusunda cəmləşən şeirlər elə bu topluda

bir araya gələn şairlər haqqında aydın təsəvvür yaradır.

Topluda öz şeirlərilə təmsil olunmuş Qafar Süleyman, Ağasalam Qədirli, Qızqayıt Həsənli və Aşıq Vəbullanın şeirlərini də çox maraqla oxudum. Bir daha əmin oldum ki, Şabran poeziya çələngində hər şairin öz yeri var. Və bütövlykdə bu poeziya barədə təəssüratım çox xoş oldu.